ԵՐՐՈՐԴ ՇՐՋԱՆ ԹԻՒ 111 ՇԱԲԱԹ ՅՈՒԼԻՍ 22 1872

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

Ամեն Շաբաթ օրեր կը հրատարակուի։
50 թ. ուց հասնար 2 արծ. մէջ։ մէկ տարի կանխիկ վճարմանայն 30 դրչ. հասար 40 փր. Ծանուցմանց տողը 3 դրամ։ Մէկ անգամի համար։

ԼՐԱԳԻՐ

Գրաբար երկրորդներուն ծախքը բաժանորդաց չ՝վերադարձուիր։
Լրագրոյս վերաբերեալ որ և է պրուածք ուղղելի առ Տնօրէնն Ի. Կ. Պոլիս, Զիւմպիւլլի խան վերի յարկ թիւ 21։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԲԱՆԱՒԱԿԱՆ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ

Ա Զ Դ

Հայրենիքի Մեծապատիւ բաժանորդներէն կը խնդրուի՝ որ անվճար մնացած բաժանորդագիրները վճարել բարեհաճին։

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ

Ակէ առաջ Մայրաքաղաքիս Թուրքական խորհրդոյ հաղորդուած Գատրիարքական 1439 համար շրջաբերականին համեմատ Սամաթիայ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ, Սամաթիայ Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ, Բաղակէօմրիւկի և Խասգիւղի թաղական խորհուրդներն իրենց երեսմեկ հաշուեցոյցերն մատուցին Տնտեսական խորհրդոյ։ Այս հաշուեցոյցերուն մէկ մէկ ստորագրեալ օրինակը յիշեալ թաղական խորհուրդներն դարձ դարձ իրենց եկեղեցեաց բակը կախած են՝ ի տես ժողովրդեան։

Այն թաղեցիները որ իրենց եկեղեցւոյն վերաբերող սոյն հաշիւներուն վրայ դիտողութիւն ունին, կրնան ծանուցմանս թուականէն մինչև մէկ ամիս իրենց դիտողութիւններն գրաւ ներկայացնել Տնտեսական խորհրդոյ։ Իսկ եթէ նոյն պայմանաժամէն ետև դիտողութիւն կամ բողոք տեղի ունենայ անընդունելի պիտի չենի։

17 Յուլիս 1872 (Կնք.)

Ի Պատրիարքարանի Հայոց

Կ. Պոլիս։

Ներքնակը Բաղաքական ժողովը երեքշաբթի օրն իւր առաջին նիստն ըրաւ՝ ի պատրիարքարան, նախագահութեամբ իւր դիւանը կազմեց.

Ա. Ատենապետ՝ Կարապետ էֆ. Գարակէօզեան.

Բ. Ատենապետ՝ Սարգիս էֆ. Ազարէկեան.

Ա. Ատենադպիր՝ Սահակ էֆ. Փափազեան.

Բ. Ատենադպիր՝ Յովհաննէս էֆ. Պոյաճեան.

Ժողովը իւրոյ դիւանը կազմելէ ետև՝ որոշեց իւր սովորական նիստերն հինգշաբթի օրերն ընել Դալաթիոյ խորհրդարանը։

—Կրօնական ժողովը երկուշաբթի օրը նիստ ըրաւ Ս. Պատրիարքը չգար հրաւիրմամբ։ Ս. Պատրիարքէն հաստատ խօսք առնելով որ այսուհետև յարգէ և գործադրէ ժողովոյն մեծագոյն մասին որոշումն։

Կը յուսանք թէ Ս. Պատրիարքը այսուհետև իւր խոստման համեմատ կը վարուի։

—Բաղաքական ժողովը երէկ ալ երկրորդ նիստն ընելով Ղալաթիա, Ոսկեմինարեան ու Տիտեսական խորհուրդները և Վանօրէից ու Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւններէն ընտրեց։ Դատաստանական խորհրդոյ և կատակոյ Հոգաբարձութեան ընտրութիւնը խառն ժողովով եղաւ ըստ Սահմանադրութեան և որոշեց որ։

Ս. շրջաբերական ուղղուի բոլոր առաջնորդաց, իրենց խնամոյ տակ գտնուող քաղաքաց գիւղօրէից վանօրէից եկեղեցեաց և վարժարանաց վրայ մանրամասն տեղեկագիր ղրկեն Վարչութեան։

Բ. Բոլոր գաւառաց մէջ Սահմանադրութիւնը գործադրելի անցանելոյ կնքարարութիւնն։

Մալաթիայի ազգայնոց կը ներկայացնեմք հետևեալ նամակը որ Հաճընէն գրուած է, Առաքել վարդապետի կարգուրացոյ թեան և իւր մի քանի նամակաց անկարգութեանց վրայօք։

Կը յուսամք թէ ազգային իշխանութիւնը կը փութայ ժամ յառաջ զարժանը սնօրինել։

: : : Էֆենտի

Մասիս պատուական լրագրի մարտ 30 թուով հռչակաւոր Առաքել Եպիսկոպոսի ինքնայօժար՝ ի վարդապետութենէ հրաժարիլը լաւ ևս կարդուրացութիւնը կարդացինք. յիշեալն այս անգամ իւր օձիքն ճարպիկութեամբ ազատել ուզեց իւր քահանայական կարգն իւր վերարկու ձգելով բաղմութիւն անձանց մէջ։ Մասիսի Մեծապատիւ խմբագիրն հակիրճ խօսքով լաւ տեղեկութիւն տուած էր այս մասին, միայն թէ այս գէպքը Սոյ Վեհափառ Կաթողիկոսի կրմանել բռնութեան պարտ. ձուած մի չհամարուելու և բարեմիտ հասարակութեան յիշեալ չվարդապետն ճանչցնելու համար, նորա անցեալն վրայ լուսաւորութիւն էր, արդեօք բաւական էր հռչակաւոր ածականն, ինչ և իսկ Առաքելն թէև սոսկայ քահանայագործելու, խոս տուաւ անհրաժեշտ քննութենէն, բանիւ և գրով խոստովանեցաւ իւր կոչման անարժանութիւնը։ մինչև անգամ Սոյ Վանքէն կէս գիշեր ժամանակ անելուութիւնաւ, նոյն իսկ վանուց մէջ իւր ամբարտաւանութեան և այլն և այլն անմեղայ յիշատակներն թողուլով, այսու ամենայնիւ չդադրիլը երբէք Մալաթիայ բարեմիտ ժողովուրդն յուզելէ յաճախ նամակներով և հեռագրերով։ Յիշեալ հրաչակաւորն մինչդեռ մանչուկի մի՝ ձեռքն և շիշ մի դաղցած կամ Սուեցի վարդապետ մի գնած՝ Ս. միւռոնով կնքիկիոյ գիւղերու մէջ քահանայագործել որոշած էր, (լսածնուս համեմատ), ջերմեռանդն կիսլրոյսի մի կը հրաւիրէ զնա քահանայական պաշտօն վարելու Կնիսրոնի մէջ։ Հետևաբար Ս. Պատրիարքի թողլով, ուրիշ կարևոր քանի մի լուրեր ևս հաղորդել կը փութամ։

Հաճընցի Աղդիս անուն քահանայն իւր քսանամեայ ընթացքի մէջ անընդհատ զեղծմունքներ՝ ապօրինաւոր ամուսնութիւններ՝ յաճախակութիւն դաղութիւն դործելուն համար, Կրօնական ժողովս որոշեց յիշեալն արդելուլի քահանայագործութենէ, և մօրուան ածիլել տալով իրը աշխարհական հրատարակուեցաւ բոլոր Կիլիկիոյ թեմական վիճակներուն մէջ։

Բնիկ Սեբաստացի երկու վարդապետք, մին Յովհան ՃԻՄՃԻՄ անուանեալն և երկրորդն Սահակ Պուռուխ, Կրօնական ժողովոյ որոշմամբ լուծեալ հրատարակուեցան. այս մարդակերպներն՝ ի վնաս Կիլիկիոյ ամեն չարիք անխիղճ կերպով դործելէ, Սեբաստի միտիա ժողովուրդն չարաւնակ յուզելէ զկնի՝ թէ Վեհափառ Կաթողիկոսի և թէ Կրօնական ժողովոյ հայրական անընդհատ յորդորանաց օձի նման ականջնին դոցելէ զկնի՝ երկամեայ՝ ի Զէյթուն ապրանաց պատժէն ազատելու համար՝ Պապականաց և Բողքականաց դիմելին, և անոնցմէ ևս ընդունելութիւն չդտնելով Կայենի նման երերեալ կը թափառին։

Աղդիս վիճակը բարւոքելու առաջին միջոցն այս է, ազատել թշուառ ժողովուրդը գազանային ճիրաններէ։ երանի՝ թէ այս դեղը գործածուէր ամեն ուրեք։

Ներկայս Հրատարակիչ իմ դրելով ձեր. Ամեն աղօթարար վասն Աղդիս. . . . . յարդ Աստուածային կամաքն կենդանի

1872 Յուլիս 17, Եղէկ Հարդապետ
Ի Հաճըն Քաղաքէն

Հետևեալ դանակին վերայ Ներքնակը Բաղաքական ժողովոյ ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմք։

: . . Խմբագիր

Իբրև Հայ երիտասարդ մը ահաւասիկ այսօր պատիւ կ՝առնեմ ձեր պատուական Թերթի միջոցաւ հրապարակ ելլել, և սրտիս վրայ թանձրացած սեպհոյր վարագոյրը ճեղքել։ Թէպէտ հրապարակային գրիչ մը չեմ՝ սակայն ազգասիրութիւնն սոյն դեղեցիկ յանդգնութիւնը ուսոյց ինձ։

Նախորդ ամսոյ սկիզբները առաջարկեալ գործով Կարս գնացի։ և անդրադարձ ունեցայ ձեր պատուական Թերթի 103 թիւը կարդալու, ուր անոր գտայ Կարսի Սահմանադրութեան գործադրիչ Գեր. Ներսէսի Յովհաննէս եպիսկոպոսի վրայ իրեն մը անվայել դրուածքներ, որք զլաւնք պատճառեցին սրտիս, ուստի և հարկադրեցայ ներկայ դանուելս պատեհութիւն ունենալ, սակայն գժբաղդաբար թէ Ներսէսի տարդի ընթացքը և թէ տիրացուներու կացութիւնը սրտիս յուսահատանք բերելով՝ ցաւօք սրտի մեկնեցայ եկեղեցիէն, ինչպես որ ինձմէ յառաջ մեկնած էին ժողովրդոյ մեծ մասը։ ՝ի ճանապարհի սպասաւորի քանի

մը ուսումնական երիտասարդաց, որք լոկ սա աշխ նկարագրեցին 10 քահանայութեան պատմութիւնը, յորոց ոմանք (մէկ բացառութեամբ) պաշտ կարդալ և գրել բանել անգամ չ'գիտեն, և ոմանք ևս վայրենի կենաց ապականութեան և չնութեան մէջ թաղուելով, երկա'ր օրեր արքունական բանտը կեցեր և ի'նչ ի'նչ միջոցներով ազատեցան: Ահա այսօր ալ քահանայ ձեռնադրեցան իրենց սատանանալ հօտը չնութեան և ապականութեան մէջ կրթելու . . . . փա'ռք Պօլսոյ կեդրոնական վարչութեան, (1) որ Բչշառնին կարսի Սահմանադրութեան գործադրիչ որոշեց. եթէ ներելի է հովուի մը իր ոչխարաց հօտը անգամ գայլի մը խնամոց յանձնել, ներելի է և ազգային վարչութեան կարսի ժողովրդեան Բչշառնի գիշատիչ ճանգերուն մատնել, վասնզի կարսեցին այսօր ոչ եկեղեցւոյ բարեկարգութիւն ունի, ոչ դպրոց, ոչ ընկերութիւն և ոչ ընթերցարան: միև ունի այնև երիտասարդներ, բայց միջնադարեան ուսումնական մը խլանութեան օրով՝ ի'նչ կրնայ ընել:

. . . Խմբագիր, անցեալ ամիս մը կարսի մէջ շատ բաներ տեսայ գրելու, սակայն ընթերցողաց սիրտը չ'վշտացնելու համար թողլով այն ամէնը՝ միայն պիտի պատմեմ Սահմանադրութեան հաստատութիւնը որ ազգային խորհրդոց լուծումն Յունիս 17ին. նոյն օրը Բչշառնին Թաղական խորհրդոյ մը ընտրելոց և ընտրողաց ցանկեր պատրաստելով պըրկած էր իւրեան աղայից, ուր անոր ներկայ գտնուելու պատիւ ունենալով, անսայ աղայից զարմանքը ընդ որ և ծիծաղը. հարցի հետաքրքրութեամբ — պատասխանեցին թէ ընտրելոց ցանկի նշանակեալքն բոլորն ալ իր կողմնակիցներէն յանանկայ մէջտ մարդիկ ըլլալուն համար չ'կրցանք ծիծաղնիս բռնել: Եւ սովորաբար խեղճերը Բչշառնի անէծքի չանթերէն վախնալ սորված են. ուստի երկար համոզելով հազիւ համարձակեցան 8 հատ վասվաւն երիտասարդներ մացնել ցանկի մէջ:

Այսուհետև ժողովուրդը նկատելով որ Բչշառնին իր ազգականներն կերպի ամարկել յառաջ տանելու համար, իրեն գործիք ընտրելու նպատակաւն է որ Թաղական խորհուրդ կը հաստատէ, ուստի քուէ տալու և ոչ մէկը գնաց. և Բչշառնին պարտաւորեցաւ քահանայից ձեռօք քուէատուփը վաճառանոց պըտըտցնել (2) (ո՛րչափ անպատուութիւն Ազգին համար) քահանայք վերջապէս յաջողեցան ժողովուրդը համոզել, և չայլայար քուէներ վաստկեցին, եղաւ վերջապէս մէկ փունջ վարդի համար քուէ վաստիօղ . . . :

Հուսկ յետոյ Յունիս 25 կիրակի առաւօտ Բչշառնին բարով մը խօսեցաւ (եթէ ներելի է քարոզ անուանել), թէ «Ես արդէն չ'էի ուզեր Սահմանադրութեան հաստատութիւնը, բայց դուք եկաք խնդրեցիք, ասոր համար այսօր Թաղական խորհուրդ մը հաստատել, հիմայ ալ քուէատուփը տանք Ցին պիտի բացուի դպրոցի մէջ, եկէք որ տեսնէք, բայց կ'ուզէք եկէք կ'ուզէք մի գաք՝ այն որ պիտի վերջանայ»:

Ժամ վեցին պանդոկը ծանր ձայնով մը հնչուեցաւ, ժողովուրդը դպրոց դիմեց. բայց հոն լան մը չ'գտնելով ցրուեցան. մեք ևս քանի մը անցանց հետ գնացինք, և երբ դպրոց պիտի մանէինք, երիտասարդ մը առջևնիս ելլելով լուռ, թէ «Սահմանադրութիւնը հոգին աւանդեց, վաղն եկէք որ թաղենք». յորմէ տեղեկացանք՝ որ Բչշառնին երկու քահանայ և ինքնահաւան աթոռակալը առաջնորդարանի մէջ քուէատուփը բացած կը նային տանց և ոչ մէկը ներս ընդունելոյ:

Կարս 8 Յուլիս Զ. Վ. Ա[illegible]

---

(1) Այս փառքը միայն Ս. Պատրիարք Հօր կը վերաբերի: Ծ. Խ.

(2) Այս մասին յանցանքը ժողովրդեան բաժին է, որ անփոյթ կը գտնուին իրենց բաւէն տալու: Ծ. Խ.

Հետևեալ բազմաթիւք համրագրութիւնը Բաղէշէն 'ի Պատրիարքարան ղրկուած է, տեսնենք թէ Նորընտիր Քաղաքական ժողովը նկատողութեան առնելով ինչ որոշում պիտի ընէ:

Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հայր և Ազգախնամ Վարչութիւն Հայոց.

Մեր առաջնորդը ազգային իրաւանց վերայ՝ կառավարութեան և զօրաց թըշնամութեան կասակ լինելով անդի սըւուտ ամբաստանութեամբ կերպով քաղաքէս հեռացաւ. թէ կառավարութեան և թէ զօրաց անարդութիւններ և անկարգութիւններ տալացուցներով հաստատուցան և մեր բողոքներ և գանգատներ ապացուցան. ինչպէս որ քննիչ եկող անձանց մանրամասն քննութիւններն ևս կը յայտնէ: Այս քննութիւնները ամեն մարդու յայտնեցին՝ որ մեր առաջնորդի և մեր բողոքներն անհիմն և անիրաւ չ'էին, այլ եղած խռովութիւնները վերայ հաստատուած էր. սակայն այս պարագաներու մէջ կառավարութեանց թշնամութիւններ առաջնորդի դէմ ելլելով անոր խօսքու հեռացումն և կամ կորուստ կը խորհէին: Ազգին համար ալ մեծ հարուած և վէրք մնն էր պատուոյն ազդեցութեամբ մեր առաջնորդը մէզմէ հեռացնելն, որոյ համար անդէ առաջ ևս գրերով և հեռագրերով ձեր սրբազնութենէն առաջնորդնուս վերադարձը խնդրեցինք, սակայն մինչև ցարդ պատասխան մի չ'առնելով, կրկին այն աղերսագրով պատկառելի ատենիդ 'ը դիմենք, յուսալով որ մեր այն խընդիրն յայս նուագ ևս անլսելի չ'մնար: Աւելորդ չ'եմք համարեր յիշեցնել թէ՝ եթէ այս յուզմանց պատճառաւ մեր առաջնորդն հրաժարեցուցանէ, Բաղէշոյ ազգայնոցս սրտերը կտրելէ զինի՝ կառավարութեան առջև նախ՝ պատրիարքարանէդ և ապա առաջնորդարանէսս և ազգի ազդեցութիւնը խաղալ կը կորուի, և անկէ ետև այլ ոչ ևս մեր իրաւունքը պաշտպանելու և կամ հարըստահարութեանց դէմ բողոքելու համար պիտի խիզենք ոչ մեք և ոչ առաջնորդն, քանզի երբ մենք մեր դէմ եղած անիրաւութեանց դէմ բողոքելու համար պիտի ձայնենք, և երբ առաջնորդն 'ի պաշտպանութիւն ժողովրդական իրաւանց պիտի հալածուի և խողալ մերժուի. աղագաւ մէջ ինչ յոյսով պիտի բողոքեմք մեր դէմ եղած հարստահարութեանց մասին, որ եթէ այսպէս մենայ հաւանականապէս շատ պիտի յաճախէ: Ուստի կ'աղաչեմք շուրջ լրեք վերստին մեր առաջնորդն փութով մեզ վերադարձուցանել՝ որ ազգի իրաւանց պաշտպանութեան համար իւր հալածուել բազմից կը մնայ 'ի մէջ: Զեզ յայտնի է որ անհամբեր ժողովրդեան մի մէջ շատ անկարգութիւններ յառաջ կուգան, յորմէ և քաղաքս վերծ պիտի չ'մնայ՝ եթէ այս գլուխ մնայ և առաջնորդն չ'վերադառնայ: Ուստի Բաղէշոյ ժողովուրդն սաստիկ կերպով չընելու համար Գերապատիւ Մանրէ վարդապետի դարձն հարկաւոր է. այս պարագաները խորհելով կը յուսամք որ կըհաճիք մեր առաջնորդն կրկին մեզ չընորհել: որով մնամք Ամենապատիւ սըրբազնութեան ձերում և պատկառելի ատենիդ խոնարհ ծառայք քահանայք իշխանք և ժողովուրդք Բաղէշոյ:

1872 Մայիս 25

'ի Բաղէշ (Ստորագրութիւնք)

Ճիշդ բնագրէն օրինակեցի
Մատթէոս Վարդապետ Թովմասեան

Հետևեալ նամակը մայրաքաղաքիս Վանեցի ազգայնոց կողմանէ ուղղուած է մեզ հրատարակելու խնդրանօ'ք, ու առէ ազգային ժողովոյ և բոլոր Վանեցի ազգայնոց ուշադրութեանը կը յանձնեմք, Վանայ խնդիրը դիւրութեամբ լուծել վերջացընելու փափաքանօք, որովհետև այս է ամենէն կարևոր ճամբան:

. . . Խմբագիր Հայրենիք գաւառական պատուական լրագրոյ.

Յուլիս 18 ամսաթուով Օրագիր լրագրոյ մէջ, Վանէն գրուած անստորագիր մի սուրթեամբ նամակ մի կարդացինք, որոյ ինչ արժէք ունենալը և որ առեւծան ճշմարտութեան խեղաթիւրութիւն, թէև պէտ միայն և ուղղադատ հայրենակցաց յայտնի է՝ սակայն մենք ևս ճշմարտութեան պարտք մը կատարելու, և խնդրոյն ոգւոյն անծանօթ ազգայնոց ալ ծանօթացընելու և հասարակութեան անաչառ դատաստանին յանձնելու նպատակաւ, հարկ սեպեցինք համառօտակի նըշանակել, և ցըցնել ազգասիրութեան գինակաւ խառար անկենները մէջ է պառօտարդյ կեցծ ազգասիրաց: Նախ կառաջարկեմք որ՝ պէտք է Պօլսեանք և Ապապօլսեանք մէկ մէկ գումար յանձնեն հիւանդանոցի անդամին, և երկու կողմանէ քննիչներ ընտրեն Վանայ խնդիրը քննելու համար. այն պայմանաւ որ, անկողմ կողմը ասածէ գոյող քննիչներուն ծախսը, և արդարութեամբ քննելով ըստ օրինի դարմանը գործադրուի, այս առաջարկութեան վրայ եթէ ճշմարտութիւնը Գեր. Պօղոս վարդապետի հակառակորդաց բաժնեցներն թող հրապարակաւ իրենք ալ առաջարկեալ պայմանն ընդունին և հրատարակեն. ամեն ինչ կը վերջանայ այն ատեն. որդէն Գեր. Պօղոս վարդապետ ալ Վանէն ելած է, եթէ Վան ըլլայ դարձեալ ինչ կարող է ընել, միթէ Պօղոս վարդապետ Գեր. Նորաշխան առաջնորդէն աւելի ազդեցութեան տէր է կամ ազգը Վանայ համար պատ Աճմադ համար պատ [illegible] օրէնք ունի, ո՞չ, բայց . . . գժբաղդաբար յայտ է ըսել թէ Գեր. Պօղոս վարդապետի հակառակորդն Ս. Պատրիարքն եղած է, ու ըսին «Տավաճըն գասը օլուրսա՝ եարաճըն ալլահ օլմալը»:

Այն վանայ յուզման և խռովութեան առաջին պատճառը Ս. Պատրիարքն է, և ոչ Պօղոս վարդապետ ու բարեկամք, որք միմիայն օրէնք կը յարգեն և ճշմարտութենէ չ'են խոտորիր, և ոչ ալ վարդապետ մը Պատրիարքին կրից կը զոհեն:

Վանայ յուզման երկրորդ պատճառն ալ գիմեցանի մը թաղական խորհուրդէ զրկուելն եղած է, (Նորաշէն եկեղեցւոյ):

Գ.—Այլ յարոյց եկեղեցւոյ դըրդուման պատճառն աղնաթանեանի թաղական խորհրդոյ ցանկի մէջ չը դըրուիլն եղաւ որ երկպառակութեան և չարեաց առիթ եղաւ. սա 20 տարիէ 'ի վեր Վանայ եկեղեցեաց, վանօրէից ինչքերը ևս գիւղայի և քաղաքացի հասարակութիւնը չարունակ կեղեքած և յափշտակած է միշտ. որոյ համար Ս. Պատրիարքը Գեր. Պօղոս վարդապետի քանիցս գրած և հեռագրած է որ Գալճեանի ձեռքէն առնէ:

Նորին սրբազնութիւնը ևս կը խոստովանի այսպէս ըլլալը. սակայն գժբաղդաբար յայտ է առել թէ այժըմ Ս. Պատրիարքի թուր զօրնելուն համար լրագրոյ մէջ կը գըրուածի. արդեօք ո՞ր բարեգործութեանը և ո՞ր ազգասիրական գործոց համար. այս ալ հասարակութեան անաչառ դատաստանին յանձնելով գանք Տ. Պետրոսի խնդրոյ համար, որ Ս. Պատրիարք ինքն՝ ակարեց Յաղթանար և ինքն ներելով վերադարձոյց իր տունը: Ջ'հասատայսդը Ս. Պատրիարքէն կրնայ անկեկանալ. Ս. Պատրիարքի գրերն ալ ըստ ձեռնուս վկայ են. ուստի երկպառական անտեղեակ հայրենակիցներու մեզ անծանօթ ըլլալուն՝ չ'եմք կրնար իր վայելուչ ածականը տալ և անստորագիր նամակին անստորագիր պատասխանով մի բաւականանալով առաջ հասարակութեան դատաստանին և օրինաւոր քննութեան որոշման սպասելով խօսքերնիս կը վերջացնեմք, խնդրելով որ . . . Խմբագիր Հաճիք ներկայս զետեղել ձեր Հայրենեաց էջերու մէջ:

Պօլիս 20 Յուլիս (Ստորագրութիւնք)

Հետևեալ ուրախալի տեղեկութիւնը Յունիս 29 ամսաթուով կիլիկիայէն մեզ գրուած նամակէ մը քաղելով կը հրատարակեմք ըստ խնդրանաց յարգոյ նամակագրին:

Ի հայրենիք երկթ ալու ա թիւ՝ ամսոյս 23ին 'ի Կիլիկիան ժամանելով, տեղւոյս Լ. վարժարանին այցելութիւն մ'ըրին, և առաջին տեսութիւննիս եղաւ մեծապատիւ Կ. Վահան էֆէնտիին հետ՝ որ վարժարանին տնօրէնն է. նորին աղնուութեան կողմանէ առաջարկութիւն եղաւ մեզ՝ որ աշակերտաց ամեն դասերանի դասուց քննութիւն մ'ընենք. զայն առաջարկութիւնը ամենայն սիրով ընդունելով՝ որ մեզ ալ ցանկալի էր արդէն, քննեցինք և տեսանք բաւական յաջողակ ու յառաջադէմ աշակերտներ՝ որոնք ըստ ամենայնի գոհ ընելով ուրախացուցին զմեզ, ըստ այս վարժարանին ներքին բարեկարգութիւնը տեսնելով աւելի ևս ուրախ եղայ և զմայլեցայ:

Ուստի այն բերկրանքի պարագայում՝ սիրտս անպատմելի հրճուանք լցուած՝ չ'ուզեցի լռութեամբ անցնել, այլև վերծայի իմ խոր շնորհակալիքս հրապարակաւ յայտնել. նախ վարժարանին հոգով մեծապատիւ հոգաբարձուայ, մանաւանդ մեծապատիւ Կ. Վահան էֆէնտիին, որոյ մէկուկէս տարուան մէջ յառաջ բերած արդիւնքը՝ ներկայս գովելի և ապագային յուսալի է, որ ևս քան զևս բազմապատկէ իւր աշխատանայ արդասիքը։

Կիրառանցին այս մասին նոր բաղդաւորութեան արժանացած՝ և նոր շարժման մէջ կը տեսնանք. վասն որոյ դատաւուայ և քաղաքացւոյ յարատևութիւն մաղթելով՝ առհասարակ շնորհակալութիւնս կը յայտնեմ Կիրառանու ուսումնասէր ազգայնոյ, որոնք մեծամեծ զոհողութիւններ յանձն առնելով դուն կը դարձեն ընարի դատաւուայ թիւն աւելցնելով, 'ի յառաջադիմութիւն արդէոյ իւրեանց, մանաւանդ յօդուտ Ազգի և Հայրենեաց։

Հուսկ ալրդ՝ . . . խմբագիր ՝ն էր՝ կ'աղաչեմ որ ներկայս զետեղել բարեհաճիք ձեր հիւրընկալ թերթերէն մէկուն անկիւնը՝ որով շնորհապարտ կ'ընէք զմեզ։ Մնամ՝ ձեզ և սիրելի Ազգիս անձնուէր

Դ. Գ. Կէ-ԼԷՓԷՔԵԱՆ

Ահաւասիկ նորընտիր Ազգային Ժողովոյ և խորհրդոյ մեծապատիւ էֆ.։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Սիմոն	էֆէնտի	Միքայէլեան
Տելեմաք	»	Լբսէրճեան
Համբարձում	»	Խիկիկեան
Գէորգ	»	Ամիրխանեան
Խաչատուր	»	Մխոբեան
Տիգրան	»	Եուսուֆեան
Մանուէլ	»	Անանեան

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Ղազարոս	էֆէնտի	Հովիւեան
Անդրէաս	»	Փափազեան
Յովհաննէս	»	Ճիլաճեան
Յովհաննէս	»	Քէմիրճեան
Բարսեղ	»	Տիրիկէրեան
Գրիգոր	»	Պէրպէրեան
Դաւիթ	»	Ֆրանկիւլեան

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ Վ.ԱՆՕՐԷՒՑ

Կարապետ	էֆէնտի	Խաչիկեան
Ղևոնդ	Վարդապետ	Փիրղալլեան
Ամիրաբաս	»	Խիկնազարեան
Խաչէն	»	Կիւրեղեան
Մարկոս	էֆէնտի	Ազարիկեան
Գէորգ	»	Մկրտիչեան
Վարդան	»	Պապիկեան

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ

Խաչատուր	էֆէնտի	Ղազարեան
Կարապետ	»	Զիլճեան
Բարէլ	»	Սաքայեան
Տաքիր	»	Մազեան
»	»	Խիմիճեան
Ենովք	»	Փալճեան
Պետրոս	»	Թաշճանճեան
Մարտիրոս	»	Ալիքսանեան
Աւետիս	»	Եղանեանեան

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Մ. Յարութիւն	էֆէնտի	Փափազեան
Մեղքոն	»	Հալաճեան
Գրիգոր	»	Որմանլեան
Մանուկ	»	Արմոլեան

ԿՏԱԿԱՑ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Տ. Սուքիաս քահանայ		Մայր եկեղեցւոյ
Տ. Արիստակէս	»	Սամոթիոյ
Տ. Գրիգոր	»	Ակլամիոյ
Յարութիւն էֆէնտի		Գասիմաճեան
Պօղոս	»	Ժամակաչեան
Կարապետ	»	Թոքաթլեան (Զարպվանկլի)
Աբրահամ	»	Այվազեան

Պօլսոյ մնաքոտան վանեցի աղքատասէր ազգայինք իւրեանց բարի և առաքինի սովորութեան համեմատ այս տարի ևս վարդավառի առթիւ ազգային հիւանդանոցը յատկապէս Ս. Պատարագ մատուցանել կուսան Իզմիրլեան Արժ. Փ. Մատթէոս վարդապետի և մատաղ ու հացկերոյթ մը պիտի տան ազգային հիւանդանոցի պատասխանատուներոյ։

Աշխատանքոյ տարաղիր Տ. Խաչատուր Ս. Կարապետեան ալ Ս. Պատրիարքին և հոգաբարձութեան և վանեցւոյ խնդրանք ներկայս պիտի դնուի։

—Ս. Պատրիարքը միշտ պատրիարքարանէն բայակով և խիստ հեռու տեղեր երթալուն պատճառաւ, ժամը 12էն վերջ՝ պատրիարքարանի սեղանի վրայ եղած այն նաւամատոյցի կուսոյ ձայները 'ի հարկէ չընկալեր. սակայն Դեր. վարանորդ Ս. Հօր տունը մօտիկ ընկալուն՝ կը զարմանամք թէ այս մշտատև (ամենօրեայ) . . . ը՝ որ պատրիարքարանի պատիւ չի'բերե. . . . . .

Ուստի կը խնդրեմք որ Դեր. վարանորդ Հայրը բարեհաճի որ և է միջոցաւ պատրիարքարանի մէջէ այս աղաղակութիւնը բառնայ, կամ ինք անձամբ սեղանին դիմաց բազմելով՝ ընդ միջիկ կերակրէ քնայնէ և ապա հանդստանայ, և կամ ուրիշ ճար մը գտնէ։

—Անցեալ օր Կուլենայէն և Պիլէճիկի վրայ դիւղերուն (Լօթն է) բազմաստարագիր հանրագրութեամբ իրենց առաջնորդին վերադարձը խնդրեր են, Կրօնական ժողովը նըկատաղութեան առնելով՝ հաճիր է առաջնորդին Յովսէփ սրբազան վիճակը դարձուցանել։

Ա Ճ Լ Ե Ի Ա Ճ Լ Բ

Արդէն ամենուն կարծիքը Վ.սեմ. Միսհաթ փաշայի վրայ դարձած էր, և Ն. Վ.սեմութիւնը ամենէն յարմարագոյնը նշանակուած էր Եպարքատական բարձր ատեանին՝ այն յուսով որ՝ Վ.Հ. Սուլթանին բաղձանայ համեմատ իւր նախորդներէն աւելի երկիրը կը բարեկարգէ, վերցմունք, հարատահարութիւնք, կրօնի խորութիւնը բառնայ. և հաւասարութեան սկզբունքը տարածելով ընդհանուր Տաճկաստանի ներկայ վիճակը՝ օտարոյ պատկառելի, իւրայնոյ նախանձելի ընելէ զատ դայլ եիշանիկ ապագայ մը պիտի պատրաստէ ընդհանուր Տաճկաստանի։

Բարձր. Միսհաթ փաշայի վրայ արդէն ամեն հրապարակական գրիչ ներբողներ յօրինած է, և կրնայ ամէն ինչ աւելնէն իւր դարձերն այն ներբողներէն աւելի զինքը պիտի պատկեն։

—Սերասքիր նորընտիր Լատաֆ փաշայն (Ղապլթան փաշայ Թէրատէի Միւշիրի) ծանակալութեան ատաւչ կարդ եղաւ այս հինգշաբթի։

—Թօփհանէի վերատեսչութիւնը պատերազմական գործոց պաշտօնէին յանձնուեցաւ։

—Թօփհանէի վերատեսուչ Մուսթաֆա Ասիմ՝ փաշան ոստիկանութեան պաշտօնեայ անուանեցաւ.

—Ադրիանուպօլսոյ կուսակալ Մուխլիս փաշան Պարթայի նոր գաւառին կուսակալ անուանեցաւ։

—Սայտայի նախորդ կուսակալ Խուրշիտ փաշան Քէօթահեայի և Գարահիսարի կուսակալ անուանեցաւ։

—Եգիպտոսի Խեդիվը 50000 անկէն լցուող հրացան նուիրեց Վ.Հ. Սուլթանին։ Եւ արդէն 2000 հրացան ալ ապարդուած էր։

—Դաղղիական վերջին մեծ փոխառութեան մայրաքաղաքիս մէջ տրուած ստորագրութեանց գումարը 580 միլիոն ֆրանքի հասած է։

—Կըսեմք թէ՝ Բուսէլիի երկաթուղւոյն անօրէնութիւնը՝ մայրաքաղաքէս մինչև Քիւչիւք-Չէքմէճէ երթևեկութեան սակագինն իջեցընելու դիտաւորութիւն ունի։

—Կայսերական հրամարտակ մի Քըրք-Քիլիսէի շրջիկ ոճնավաճառ մի հատատուիլ կը հրամայէ։ Քիչեալ ոճնավաճառն օգոստոս 1ին պիտի բացուի և 12ին դադրի։

—Խեդիվին երկրորդ որդի Իպրահիմ բաշա, որ առողջութեան դարմանի համար հօրմէն առաջ կ. Պոլիս եկած էր, տակաւին ժամանակ մը մայրաքաղաքս պիտի մնայ և Բարձր. Նաւարար փաշայի հետ քանի մը խնդրոյ կարգադրութեան ալ պիտի նայի։

—Կ'ըսուի թէ երկաթուղեայ ընկերութեան անօրէնութիւնը իւր ժամանակագրոյցին մէջ նշանակած ուրբաթական ժամերուն քովը՝ ասանց համապատասխանող արևելեան ժամերն ալ պիտի նշանակէ։

—Պոյտաճը գիւղ Հայու մը տուն քանի մը դաղեր կը մտնեն, անծանօթի մեռալու համար, դէպքերնին կը ծածկեն միայն աչուընին բաց կը թողուն, դաղերուն մտնելը իմացող, օգնութիւն պատուցող կընոջ մէկը դաղերէն կը ղարնտի, որ տանը մէջ գտնուած բոլոր ծանրագին բաներն յափշտակելէն և վերցընելէն յետոյ անյայտ կ'ելլան։

—Ուրախութեամբ լսեցինք, որ Բղնի ամիրատանեալ Տէտէ պէյը պաշտօնընկէց ըլլալով՝ տեղը նախորդ դայմագամ Օսման պէյը կարգուեր է։ Յիշեալ դայմագամը անցեալ չորեքշաբթի օր իր պաշտօնատեղին ուղևորեցաւ։

—Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը այսօր Բարձր. մեծ եպարքոսի շընորհաւորութեան պիտի երթայ։

—Մէքքէէն դարձող ուխտաւորները հեռագրին որը մէկ, երկու, երեք խափշիկ աղայ գերիներ բերեն են. Զմիւռնիոյ իշխանութիւնը ընաւ դիտաւորութիւն մը չէ ըրեր գերեաց տէրերուն դէմ։

—Փարիզի մէջ հետևեալ հետաքրքրական դատը կը տեսնուի որ անցեալ տարի պատերազմի ժամանակ, Մանիթէօր անուն լրագրին փաստաբանայ ստորագրութեամբ յօդուած մի հրատարակելով յայտարարութիւն ըրեր էր, թէ դաղղիական զօրքը նոյն տարուոյն օգոստոսի 15ին Պէրլին պիտի մտանեն, 200 հազար ֆրանգի համար դրաւ կը դնէ։ Այս հրատարակութեան հետևեալ օրը վաճառական մի դարձեալ մի և նոյն լրագրով հրատարակել տուեր է, թէ ինքը կընդունի Թուլմասի առաջարկութիւնը, և թէ դաղղիական զօրքը եթէ Պէրլին մտնել կարող ըլլայ՝ ինքն ալ 100 հազար ֆրանգ կը հատուցանէ։

Բայց դաղղիական զօրքը գերմանական նահանգն անդամ չկրցաւ ոտք կոխել։ Ուստի վաճառականը Թուլմասէն կը պահանջէ խոստացեալ 200 հազար ֆրանգը, և կառավարութեան դիմած են՝ մէկերնին չը կընալով իրաւախոհ ըլլալ։

—Բէտիֆ փաշան Կրէտէի կըզզին ընդհ. կառավարիչ անուանեցաւ և արքունի նաւարանի յատուկ շոգենաւով մայրաքաղաքէս մեկնեցաւ իւր պաշտօնատեղին։

—1870 դեկ. 22 մինչև 1871 դեկ. 12 Պօլսոյ մէջ մեռնող անձանց վիճակագրութիւնը։

Շեվվալ ամսոյ մէջ 504 մահմէտական, 520 քրիստոնեայ և 60 հրեայ՝ այսինքն 884 հոգի մեռեր են, որոյմէ 465ը էրիկ մարդ և 419ը կին են։

Զիլքաադէ ամսոյ մէջ 1015, որոյմէ 497 էրիկ մարդ և 518ը կին են։ որոյմէ նաև 495ը մահմէտական 419ը քրիստոնեայ և 101ը հրեայ են։

Զիլհիճճէի մէջ 410 մահմէտական, 474 քրիստոնեայ և 60 հրեայ մեռեր են, ընդ. ամենը 894 հոգի որոյմէ 452ը էրիկ մարդ և 422 կին են։

Սէֆէր ամսոյ մէջ 369 մահմէտական, 353 քրիստոնեայ և 60 հրեայ մեռած են, ընդ. ամենը 789 հոգի, որոյմէ 423ը էրիկ մարդ և 359ը կին են։

Բէպիլ-էլ-էվվէլի մէջ 412 մահմէտական, 347 քրիստոնեայ և 53 հրեայ մեռեր են, ընդ. ամենը 812 հոգի, որոյմէ 360ը այր և 452ը կին են։

Բէպ էլ-ախիրի մէջ 401 մահմէտական՝ 361 քրիստոնեայ և 56 հրեայ մեռած են, ընդ. ամենը 818 հոգի, որ 451 այր և 367 կին։

Ճէմազիէլ էլ-էվվէլի մէջ 481 մահմէտական, 346 քրիստոնեայ և 70 հրեայ մեռած են, ընդ. ամենը 897 հոգի, որ 423 այր և 465 կին։

Ճէմազիէլ ախիրի մէջ 455 մահմէտական, 316 քրիստոնեայ և 44 հրեայ մեռած են, ընդ. ամենը 851 հոգի, որ 366 այր և 349 կին։

Ռէճէպի մէջ 530 մահմէտական, 505 քրիստոնեայ և 81 հրեայ մեռած են, ընդ. ամենը 1135 հոգի, 596 այր և 509 կին։

Շաբանի մէջ 350 մահմէտական, 775 քրիստոնեայ և 280 հրեայ հրեայ մեռած են, ընդ. ամենը 1885 հոգի, որ 960 այր և 925 կին։

Բամազանի մէջ 910 մահմէտական, 835 քրիստոնեայ և 320 հրեայ մեռած են, ընդ. ամենը 2065 հոգի, որ 1060 այր և 1005 կին։

—Երբ որ սակիս առաջ բարձրանալու խնդիրը եղած հինգ հազար ուսի հարիւր յիսուն։ Օսմ. ուկիոյ գաղութեան հիմնական Բերայի ծայրագոյն տարիքաւորութեան ջանից և աշխարհի հարիւրի երկու շաբաթի առաւօտ բռնուիր է։

—Անցեալ կիրակի օրը Պօլսոյ Թրանսիլվանի կառոյց մեկը խրիմեանի էֆէնտիին ազգական եղող առնուազաճառին տարը խորտակեր է, և տանն գեղ ու դարման անոնց ոչ ալ ըլլալով մեռեր է։

Ա.Հաւասիկ անցեալ անգամի մեր խոստացած տեղեկութիւնը, Հաշտեանք դաւառաց վրայ։ որ գաւառաց առարկայ պիտի ըլլայ իր թշնամի վիճակին։

Այս դաւառը Հին Հայաստանի Մեծ Հայոց Զորրորդ Հայք կոչուած նահանգին ամենէն ազնիւ գաւառն էր։ Իր կլիման օդք խիստ առնիս ու քաղցր է, երկիրը կէս լեռնային, բազմաջուր և բաւական անառաւային, որաշատ, պտղաբաստաղ, մրգաբեր, այդ նպէր բերրի։ Վասն զի թէև Զորրորդ Հայոց և Աղձնեաց հարաւային գաւառներուն չափ ասատիկ չերմութիւն չունի։ այսուհանդերձ Տարօնոյ Հիւսիսային բարձր լեռնադաշտերուն նման ալ ցուրտ չէ իր կլիման, ուստի իր մէջ ալ դէն ծխախոտ, բրինձ, բամբակ, խաղող, թութի, շաղմայ և ուրիշ ասմեն տաք կլիմաներու բերքեր կը մշակուին, թէև անկատար։ և առատ կազդէ կիներոյ։ իր լեռները հանքային հարստութիւնէ ալ զուրկ չըլլալէ զատ նաև ածուխի ամբարանցներ են։ զորգարուած գոյն զգոյն ծաղիկներով և ականակիր ցորտ աղբիւրներով և կարկաջաստաղ առուակներով ու դեղակներով։ որոնք Հիւսիսէն ու Հարաւէն Արածանի և Տիգրիս գետերը կը ճոխացնեն, թերևս այս բնական յատկութիւնները Մեծին Վաղարշակայ ուշադրութիւնը իր ոգեւորոյը բնակութեան հեշտալոյր ընտրելու Հաշտեանք, կարծեմ նպէրեն և Մեծին Տիգրանայ, ուր սփռեց ու անդորրացուց Ռատոյենի տունը։

Այս երկիրը ինչպէս որ ըսինք անառաւային և Հարաւէն Տօրոս լերանց ամենարարձր շղթաներով ու հսկայ բաղուկներով պարապատած ըլլալով։ ի բնէ անառ Հայաստանի ամենը դաւառներէն մէկը համարուած է։ Աւելի վերերոյդ դարուն մէջ Յունաց կայսերութեան սահմանագլուխ եղած ատեն՝ հոն Յունաց Յուստինիանոս կայսրը նորոգեց։ ամրացոյց ու մեծացոյց կիթառիճ կամ կմռիճ քաղաքաքարերը։ Արածանի գետին մօտ, անոր ձախ եղերքը՝ Պարսից արշաւանացը արդելք ըլլալու համար։ Վասն զի Տարօնոյ սահմաններէն Զորրորդ Հայոց Բալու։ Արշնի և Խարբերդ քաղաքները անցնելու ամենէն դիւրին ճանապարհը Հաշտեանքն է։ Նոյնպէս և Տիգրանակերտի Հին Հայոց ասեն այս դաւառս արշաւել չէին։ բաղմաբնակ։ բարեբեր և հարուստ ըլլալը պատճառով քաջայայտ է։ Ա.յսօր ևս այս դաւառս մէջ անթիւ նշխարներ կը գտնուին հնութիւնոց։ Բերդարեկոյ վանօրէկոյ։ մեծամեծ աւանաց։ որոց ամէն մէկուն մէջ դեռ բազմաթիւ եկեղեցիք կը գտնուին։ կանգուն և կիսականգուն։ ասկան մենք այս հնութիւնս տխուր աւերակներն ու յիշատակը մէկդի ձգելով ասոնցմէ մէկ երկրին նոր կերպարանքն ի՞նչ է։

Հաշտեանք ընդարձակ գաւառը Արևելքէն Արևմուտք 24 ժամ երկարութիւնն ունի։ Բարիկոյ (Ա. Կարապետ) լերան գլխէն մինչև Գոհեր (Թեքէ) լերան դլուխը։ ընդունելիութեան ալ ատոր մօտ է։ Ինքը սահմանակից է Արևելքէն Տարօնոյ (Մշոյ դաշտ)։ Հիւսիսէն Արշամունեաց (Վարդոյ և Կոյնուկ)։ Արևմուտքէն Մեծ Ծովոյ Արևմտեան Հիւսիսային ծայրին։ արդի (Կէօկ-Տէրէ) վիճակին և Սիւան գաւառին։ Իսկ Հարաւէն Տօրոսի մշտաձիւն կատարներով բաժնուած է Հայնի և Իրճէ գիւղաքաղաքներու հարևանութեան նոր գաւառներէն։ ուրանք Մեծ Ծովոյ մաս կը կազմեն։

Հաշտեանք գաւառը՝ Արածանի գետոյն Արևելքէն։ Յարևմուտս ընթանալովը։ բնականաբար երկու քի կը բաժնուի։ և այս մասերն ալ դարձեալ բաժնուելով այսօր Հաշտեանք գաւառը վեց գլխաւոր վիճակայ կը բաժնուի։ որոյ չորս հարաւայինները որք են Կինճ, Զըբթէ Տաւխ և Եղեգիկ։ Լճէս Գայմանգամի իշխանութեան տակ կը գտնուին։ իսկ երկու Հիւսիսայինները՝ որ են Մարաշկերտ՝ և Ճանպազար իր վերջին վեց վիճակներով։ ուրիշ դաւառապետով կը կառավարուին՝ Բաշուայ Գայմագամի իշխանութեան տակ։

Այս վեց վիճակներու մէջ հաւանականաբար 4000ի չափ բնակիչ կը բնակին՝ մեծ և փոքր 200էն աւելի գիւղերու մէջ։ այս բնակչաց մէկ տասներորդ հաղիւ Հայք են։ զոր կիսով չափը Ճանպազարը կը բնակին։ մնացածը՝ միւս չորս վիճակաց։ Տաւխայ մէջ բնաւ չկան։

Հարաւային վիճակաց ամենէն Արևելեանը և Տարօնոյ Ոգական բերդն են (Ուլուպա բերդ)։ Գրդուրէն (Գալէէ Ուկան)։ սահմանակից կինճ ամենը վիճակն է։ որ իր մէջն կմռիճ բերդաքաղաքն (Կինճայ բերդ) անուանով այսպէս կոչուած է։ և ունի 40էն աւելի փոքր ու մեծ գիւղեր։ որոց գլխաւորներն են՝ Կինճայ բերդ 400 անուր Քրդով։ Արշէն։ Բարխաւ և Բաղի Հայախառն գիւղերը։ Կինճայ Արևմուտքն են Զըբթէ և Տաւխ։ Զըբթէ՝ որ Արածանի գետին եղերքը կկնայ՝ Մարաշկերտի և Ճանպազարայ դիմացը։ ունի 50ի չափ գիւղեր։ որոց գլխաւորներն են՝ Վաղէր։ ուր կան 50 անուր բնակիչ։ քանի մը տունը Հայ։ և ուր կը նստին Հարաւային չորս վիճակայ Պէյը և իր Մէճլիսը։ տակէ հարկն են դեղրաս։ Կռնաս և Պակ գիւղերը։ Տաւխ՝ որ Զըբթէի Հարաւարևելեան և անառաւային գիւղաւարուս վիճակ մ՚է։ ունի 12 մասերոյ գիւղեր։ Իսկ Եղեգիկ վիճակը կ՚ընդունայ Տաւխայ և Ճանպազարայ մէջ։ ունի 30ի չափ գիւղեր։ որոց գլխաւորներն են՝ Զըմէնի և Տարէնի։ (Այս հարկ երեք վիճակները թատ թէ պատմութեանց մէջ Հաշտենոյ Տոմի կոչուածն է։) Մանրակրկիտ վիճակը առհանակից է Տարօնոյ գաշտին՝ ամոր Արևմտեան կողմը։ և Արածանի գետին՝ ալ երկրքը՝ որ գինք Կինճէն կը զատէ։ ունի բաւական դաշտային երկիր։ և 18 գիւղ։ որոց գլխաւորներն են՝ Պոկլան։ Խարտալէկ։ Սէրքան և Հաղարլահ։ (Հին կուսակալ մեծ աւանն ալ՝ որ այս վիճակի Արևելեան ծայրը այժմ նոյն անունով գիւղ մ՚է 3100 անուր։ գրեթէ կէսը Հայ։ մօտ տարիներս Մշոյ կառավարութեան տակ մնաց է։ Ժողովրդեան բողոքելովը։ Արդի Մարաշկերտի վիճակը որուն գլխաւոր է Պոկլան հին բերդաւանը։ կը կարծուի թէ հին Պաշանի վիճակը ըլլայ։ իսկ ճանպազար վիճակը Մարաշկերտայ Արևելեան կողմն է՝ անոր կից։ իր հետ միացած ունի վեց վիճակներ ալ։ և ընդ ամենը 80 գիւղ։ Գլխաւոր վիճակ ճանպազարը՝ ունի 22 գիւղ։ Բօշան՝ 8 Սիսաղարան՝ 15։ Նոխլա՝ 8։ Զանիմերիկ՝ 10։ Վարար՝ 10։ Ակ՝ 7։ ճանպազարայ կառավարութեան կեդրոնն և Զափէրի գիւղը՝ 300 անուր։ 70ը Հայ։ իսկ իր և իր վիճակայ միւս գլխաւոր գիւղերն են՝ Մատրակ։ Սեսոր։ Մուսիան։ Զըլիկ։ Լոմանու Մատրակ։ Բօշանու Շանդան։ Սընակ։ Տարպասան։ Սիսաղարան և Ֆախրան։ Այս վիճակայ մէջ Հայերը ամեն տեղ Քրդայ հետ խառն կը բնակին։ Չկայ Հայու գիւղ մը՝ ուր քանի մը տուն Քուրդ չգտնուի։

Հաշտենոյ երկիրը ինչպէս ըսինք ընդհանրապէս լեռնոտ է և ամուր մանաւանդ Հարաւային մասը։ սակայն բնականաբար խիստ հարուստ բերրի և արդաւանդ է ու շատ։ Ցորեն։ ինչպէս ճանպազարը բնաւին ալ բաւական է զայս բացատրելու։ ուր շատ մը գեղեր յերկաց կողմանց գալով՝ Ի՞օմանդակեն Արածանին։

Այս ձիրքերով երկիրը հնոյն նըման գեղեցիկ մշակեալ։ բազմամարդ ու հարուստ ըլլալու առղ։ (վասն զի ամեն ազնիւ բերք կարելի է մշակել և Տիգրանակերտ։ Բալու։ Խարբերդ։ Մուշ և կարնոյ հրապարակները հանել վաճառելու։ որոց ամենէն հեռուն երեք օրուան ճանապարհ է։) բնական վիճակի մէջ մնացած և թերևս ալ աւելի կարգացած և կոչացած է և ժողովուրդն ալ յեռան թշուառութեան մէջ ընկած է և հեղարշեռ ալ աւելի թշուառանալ և երկիրը ամայանալու վրայ է։ որ եթէ բարեխնամ Տէրութիւնը՝ ի մօտոյ անոր վրայ հայրենի ակնարկ մը չարձակէ՝ խիստ քիչ ժամանակէն իր ընտիր դաւառներէն մէկը խստաւանայած պիտի տեսնէ։ և ասոր պատճառն ալ Բիւրատ Պէյերն են։

Ա.հաւասիկ նոր ընտրեալը բարձրապատիւ մեծ եպարքոսին ուշադրութեան ու կարեկցութեան արժանի դաւառ մը։

(Շարունակելի)

ՄԱՆՈՒՑՈՒՄ

ՆԵՐՇՆՉՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԴԵԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Գրեաց

Յ-ԼԷ Կ. ԱՏԵՓԱՆ

Նիւթն է դատախարակութեան վրայ մնացածութիւնք։ ընտանեաց անդամոց։ կրթութեան կատարելագործումն ու ազգեցութիւնը։—յառաջդիմութեան սահմանը։ մարդասէր զարգացումը։—գիտութիւն և գոյութիւն։ յիշատակ անցեալն։ պատերազմ։ քաղաքակրթութիւն և գրականութիւն։ պայման ազգաց յառաջդիմութեան։—փառասիրութիւն։ մտաւանդներու չարիքը։ դովելի փառասէր մը։ առաքինութիւն։—երջանիկութեան դաղափարը։ վերոյ մէջ ամփոփանք։ մարդուս պարտաւորութիւնքը։ ճշմարիտ երջանկութեան կայանը։

Այն բարոյական դրքոյկը բոլոր Հայ դպրոցներէ։ զատ։ կը գտնուի նաև կանոնաւոր գնոյ պարագան։ Գին 3 դրչ։

ՏԻՒՐՊԻՆԻ ԱՇԳ

Գրեաց

ՄԱՀՊՈՒՊԻՆ ՄԷԼԻԼ

Սիրային և հետաքրքրաշարժ վիպասանութիւն մըն է։ որ պիտի բաղկանայ 40 տետրակներէ՝ չորեքի հրատարակուելով։ Իւրաքանչիւր տետրակն գինը 2 դրուշ է։

Առաջինէն մինչև կրդ տետրակները արդէն հրատարակուած է։ և կը ծախուի դրամատուաց խանութները։ լրագրատուաց քով և կամուրջի գլխի պարտէզն։

Պետրոս Գուրեանի գործոց Հրատարակիչ մասնաժողովը ներկայիս կը յայտարարէ ազգային բանաստեղծ՝ թէ՝ այն վաղամեռիկ հեղինակին երկասիրութեանց ապագրութեան ձեռնարկին՝ ի դլուխ հանած է։ ինչպէս որ խոստացած էր նախորդ յայտարարութեանցմէ մը։

Հրատարակութիւնը կը բաղկանայ 500 երես ութածալ հատորէ մը՝ որ կը պարունակէ հինգ ընտիր թատերական և խել մը բանաստեղծական հեղինակութիւններ։

Մէկ հատորոյ գինն է 1 1/4 արծաթ մէճիտ։ իսկ բաժանորդաց համար 1 մէճիտ։

ԽՄԲԱԳԻՐ ԵՒ ՏՊԱԳՐԻՉ

ՕՐԱԳՐՈՅՑ

Ա.ՆԴՐԱՆԻԿ Վ.ԱՐԴԱՆԵԱՆ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ա. Վ.ԱՐԴԱՆԵԱՆ

ԶԻՒՄՊԻՒԼ։ ԽԱՆ Վ.ԵՐԻ ՅԱՐԿ ԹԻՒ 24